

LOGOPEDIK YONDASHUV ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MULOQOT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Shukurova Go'zal Shuhrat qizi,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistranti

Abidova Nilufar Zakirovna,
*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti dotsenti,
Pedagogika fanlari doktori (DSc)*

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq nuqsonlari mavjud bo'lgan holatlarda muloqot faoliyatini rivojlantirishning logopedik yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik va logopedik texnologiyalar, ularning samaradorligi hamda amaliy qo'llash imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, individual va guruhli mashg'ulotlar orqali bolalarda nutq faolligini oshirish usullari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: logopediya, muloqot faoliyati, maktabgacha ta'lim, nutq nuqsonlari, kommunikativ kompetensiya, korreksion ishlar, pedagogik texnologiyalar.

Аннотация. В данной статье анализируются логопедические подходы к развитию коммуникативной деятельности у детей дошкольного возраста при наличии речевых нарушений. В исследовании освещены современные педагогические и логопедические технологии, направленные на формирование коммуникативной компетенции, их эффективность и возможности практического применения. Также рассмотрены методы повышения речевой активности у детей посредством индивидуальных и групповых занятий.

Ключевые слова: логопедия, коммуникативная деятельность, дошкольное образование, дефекты речи, коммуникативная компетенция, коррекционная работа, педагогические технологии.

Abstract. This article analyzes speech therapeutic approaches to developing communicative activity in preschool children with speech impairments. The study highlights modern pedagogical and speech therapy technologies aimed at forming communicative competence, their effectiveness, and the possibilities of their practical application. Methods for increasing speech activity in children through individual and group sessions are also considered.

Keywords: speech therapy, communication activity, preschool education, speech impairments, communicative competence, correctional work, pedagogical technologies.

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimi bugungi kunda uzluksiz ta'limning muhim bo'g'ini sifatida shaxsning intellektual, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri bolaning nutq faoliyati shakllanishi, muloqot ko'nikmalarining rivojlanishi va ijtimoiy muhitga moslashuvi uchun eng sezgir davr hisoblanadi. Ushbu davrda nutq nafaqat aloqa vositasi, balki tafakkur, hissiy-irodaviy soha va shaxslararo munosabatlarning shakllanishida asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy pedagogika va logopediya fanlarida nutq rivojlanishidagi buzilishlar muammosi alohida e'tibor markazida turadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalar orasida turli darajadagi nutq nuqsonlari (fonetik-fonematik buzilishlar, umumiy nutq rivojlanmaganligi, dizartriya, alaliya va boshqalar) uchrash chastotasi ortib bormoqda. Bu esa bolalarning to'laqonli muloqotga kirishishi, tengdoshlari va kattalar

bilan samarali kommunikatsiya o'rnatishi hamda keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorgarligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutq nuqsonlari mavjud bolalarda muloqot faoliyati yetarli darajada shakllanmagan bo'lib, ular ko'pincha o'z fikrini aniq ifoda eta olmaydi, dialogik nutqda qiyinchiliklarga duch keladi, nutqiy tashabbus past bo'ladi. Bunday holatlar bolaning ijtimoiylashuv jarayonini murakkablashtiradi, o'ziga bo'lgan ishonchni pasaytiradi hamda psixologik noqulayliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, muloqot faoliyatini rivojlantirish logopedik ishlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

Logopedik yondashuv nutq nuqsonlarini korreksiya qilish bilan bir qatorda, bolalarning umumiy kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuvda nutqiy faoliyatni rivojlantirish kompleks xarakterga ega bo'lib, u psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillar bilan uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Ayniqsa, faoliyatga yo'naltirilgan, o'yin asosidagi va interaktiv metodlardan foydalanish bolalarning muloqotga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi va nutqiy faolligini oshiradi.

So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Axborot-kommunikatsion vositalar, interfaol metodlar, art-terapiya elementlari hamda logoritmik mashg'ulotlar logopedik amaliyotda keng qo'llanilmoqda. Biroq ushbu texnologiyalarning muloqot faoliyatini rivojlantirishdagi o'rni, ularni tizimli qo'llash mexanizmlari va samaradorligi hali ham chuqur ilmiy tadqiqotni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq va muloqot faoliyatini rivojlantirish muammosi pedagogika, psixologiya va logopediya fanlarida keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biridir. Ushbu masalaga oid ilmiy adabiyotlarda nutq rivojlanishining nazariy asoslari, uning bosqichlari hamda nutq nuqsonlarini korreksiya qilish mexanizmlari atroflicha yoritilgan. Nutq va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlik masalasi ilk bor psixolog olimlar tomonidan asoslab berilgan. Jumladan, L.S. Vigotskiy nutqning ijtimoiy tabiatini ta'kidlab, uning bola tafakkuri shakllanishidagi hal qiluvchi rolini ko'rsatadi. Olimning fikricha, bolaning nutqi avvalo tashqi ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanadi va keyinchalik ichki nutqqa aylanadi [1, 45-b.]. Bu esa muloqot faoliyatini rivojlantirishda ijtimoiy muhitning ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi.

A.N. Leontyev faoliyat nazariyasi doirasida nutqni kommunikativ faoliyatning asosiy turi sifatida talqin qiladi. Unga ko'ra, nutq inson faoliyatining tarkibiy qismi bo'lib, u maqsadga yo'naltirilgan va motivatsiya asosida amalga oshadi [2, 78-b.]. Mazkur yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda faoliyatga asoslangan metodlardan foydalanish zarurligini asoslaydi.

Nutq rivojlanishining psixologik asoslari D.B. Elkonin tomonidan chuqur o'rganilgan bo'lib, u maktabgacha yosh davrida o'yin faoliyatining ustuvorligini alohida ta'kidlaydi. Olimning fikricha, aynan rolli o'yinlar jarayonida bolalarda nutqiy va kommunikativ

ko'nikmalar faol shakllanadi [3, 112-b.]. Bu esa logopedik ish jarayonida o'yin texnologiyalaridan keng foydalanishning ilmiy asosini tashkil etadi.

Logopediya sohasida nutq nuqsonlarini o'rganish va korreksiya qilish masalalari R.E. Levina tomonidan tizimli yondashuv asosida ishlab chiqilgan. U nutq buzilishlarini kompleks tahlil qilish, ularning sabablari va tuzilishini aniqlash zarurligini asoslaydi [4, 64-b.]. Shuningdek, olimlar nutq nuqsonlarini bartaraf etishda individual yondashuv muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda umumiy nutq rivojlanmaganligi muammosi T.B. Filicheva va G.V. Chirkina tadqiqotlarida keng yoritilgan. Ular nutq nuqsonlariga ega bolalarda lug'at boyligi, grammatik tuzilma va bog'langan nutqning rivojlanish darajasi past bo'lishini qayd etadilar hamda korreksion-logopedik ishlarning tizimli tashkil etilishini tavsiya etadilar [5, 89-b.].

Zamonaviy tadqiqotlarda muloqot faoliyatini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarning o'rni alohida e'tirof etilmoqda. Xususan, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, interfaol metodlar va multimediyalar vositalaridan foydalanish bolalarda nutqiy faollikni oshirishga xizmat qilishi ko'rsatib o'tilgan [6, 53-b.]. Shu bilan birga, art-terapiya va logaritmika elementlari orqali nutq va emotsional sohani birgalikda rivojlantirish imkoniyati mavjudligi ilmiy jihatdan asoslangan [7, 101-b.].

O'zbek olimlari tomonidan ham ushbu yo'nalishda qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xususan, maktabgacha ta'lim tizimida nutq rivojlantirish metodikasi, bolalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish hamda logopedik yordamni tashkil etish masalalari milliy pedagogika nuqtai nazaridan yoritilgan [8, 37-b.]. Ushbu tadqiqotlar mahalliy sharoitda samarali logopedik texnologiyalarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot faoliyatini rivojlantirishda logopedik yondashuvning samaradorligini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda kompleks ilmiy-uslubiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlar uyg'unlashtirildi.

Nazariy metodlar sifatida psixologik-pedagogik va logopedik adabiyotlarni tahlil qilish, umumlashtirish hamda tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali muloqot faoliyati, nutq rivojlanishi va logopedik korreksiya masalalarining ilmiy asoslari o'rganildi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Muloqot faoliyati inson hayotida muhim ijtimoiy-psixologik jarayon bo'lib, u shaxslar o'rtasida axborot almashinuvi, o'zaro ta'sir va bir-birini anglashni ta'minlaydi. Muloqot orqali inson o'z fikrini ifodalaydi, boshqalar bilan munosabat o'rnatadi hamda ijtimoiy tajribani o'zlashtiradi. Shu sababli muloqot faoliyati shaxs rivojlanishining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Ilmiy adabiyotlarda muloqot faoliyatining mohiyati turli yondashuvlar asosida izohlanadi. Psixologik nuqtai nazardan, muloqot insonning ijtimoiy ehtiyojlaridan kelib chiqadigan faoliyat turi bo'lib, u kommunikativ, interaktiv va perseptiv komponentlardan

tashkil topadi. Kommunikativ komponent axborot almashinuvi jarayonini ifodalasa, interaktiv komponent o‘zaro ta’sirni, perseptiv komponent esa suhbatdoshni idrok etish va tushunishni anglatadi.

Nutq muloqot faoliyatining asosiy vositasi hisoblanadi. Nutq orqali inson o‘z fikrini aniq va tizimli tarzda bayon qiladi, suhbatdoshning fikrini qabul qiladi va unga munosabat bildiradi. Shu jihatdan nutq va muloqot o‘zaro uzviy bog‘liq tushunchalar bo‘lib, biri ikkinchisini to‘ldiradi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida nutqning rivojlanishi muloqot faoliyatining shakllanishi uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot faoliyati bosqichma-bosqich rivojlanadi. Dastlab bola kattalar bilan emotsional muloqotga kirishadi, keyinchalik predmetli-amaliy faoliyat jarayonida nutqiy aloqa shakllanadi, so‘ngra tengdoshlari bilan muloqot qilish ehtiyoji ortadi. Ushbu jarayonda dialogik nutqning rivojlanishi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki u bolalarning savol berish, javob qaytarish, suhbatni davom ettirish kabi ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Muloqot faoliyatining rivojlanishi ko‘plab omillarga bog‘liq bo‘lib, ular orasida ijtimoiy muhit, tarbiya sharoiti, pedagogik ta’sir hamda bolaning individual xususiyatlari muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, oilaviy muhit va maktabgacha ta’lim tashkilotidagi kommunikativ atmosfera bolalarning nutqiy faolligini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Kattalar tomonidan yaratilgan qulay muloqot muhiti bolada nutqiy tashabbusni rag‘batlantiradi va uning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi.

Nutq nuqsonlari mavjud bolalarda muloqot faoliyatining rivojlanishi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Bunday bolalarda nutqiy vositalarning yetishmasligi sababli muloqot jarayoni qiyinlashadi, ular ko‘pincha noverbal vositalarga tayanadi yoki muloqotdan chekinishga moyil bo‘ladi. Natijada kommunikativ ehtiyoj va imkoniyatlar o‘rtasida nomutanosiblik yuzaga keladi. Shu sababli bunday bolalar bilan ishlashda muloqot faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan maxsus logopedik yondashuv zarur bo‘ladi.

Logopedik yondashuv – bu nutq buzilishlarini aniqlash, ularni korreksiya qilish va oldini olishga qaratilgan ilmiy asoslangan pedagogik-psixologik tizim bo‘lib, u bolaning nutqiy rivojlanishini kompleks tarzda qo‘llab-quvvatlashni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv nafaqat nutq apparati faoliyatidagi kamchiliklarni bartaraf etishga, balki bolaning umumiy kommunikativ kompetensiyasini, ya’ni muloqotga kirishish, fikrni ifodalash va ijtimoiy o‘zaro ta’sir ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Logopedik yondashuvning nazariy asosini psixologiya, pedagogika, nevrologiya va lingvistika fanlari tashkil etadi. Ushbu fanlar integratsiyasi natijasida nutq faoliyatining fiziologik, psixik va ijtimoiy jihatlari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganiladi. Shu sababli logopedik ishlar tizimi kompleks xarakterga ega bo‘lib, unda bolaning nutqiy rivojlanishiga ta’sir etuvchi barcha omillar – eshitish, idrok, xotira, tafakkur, emotsional holat va ijtimoiy muhit inobatga olinadi.

Logopedik yondashuvning asosiy mohiyati nutq buzilishlarini faqat simptom sifatida emas, balki tizimli muammo sifatida ko'rib chiqishda namoyon bo'ladi. Masalan, tovush talaffuzidagi nuqsonlar ko'pincha fonematik eshituvning yetarli darajada rivojlanmaganligi, nutq apparati harakatchanligining sustligi yoki markaziy nerv tizimi faoliyatidagi o'ziga xosliklar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu bois logopedik korreksiya ishlari muammoning ildiz sabablarini aniqlash va ularga kompleks ta'sir ko'rsatishni talab etadi.

Mazkur yondashuv bir qator muhim tamoyillarga asoslanadi. Avvalo, individuallashtirish tamoyili har bir bolaning yosh, psixologik va nutqiy xususiyatlarini hisobga olishni talab etadi. Har bir nutq nuqsoni o'ziga xos bo'lganligi sababli, logopedik ishlar individual dastur asosida tashkil etiladi. Ikkinchidan, tizimlilik va izchillik tamoyili korreksion mashg'ulotlarning bosqichma-bosqich, reja asosida olib borilishini ta'minlaydi. Uchinchi muhim tamoyil – faoliyatga yo'naltirilganlik bo'lib, bunda nutqni rivojlantirish real muloqot vaziyatlari va amaliy faoliyat bilan bog'liq holda amalga oshiriladi.

Logopedik yondashuvda muloqot faoliyatini rivojlantirish alohida o'rin tutadi. Chunki nutqning asosiy vazifasi – bu muloqotni ta'minlashdir. Shu bois logopedik mashg'ulotlar jarayonida faqat tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish emas, balki nutqning mazmuniy tomoni, ya'ni lug'at boyligi, grammatik tuzilma, bog'langan nutq va dialogik muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish ham muhim hisoblanadi. Bu esa bolalarda kommunikativ kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy logopedik amaliyotda interfaol va innovatsion metodlardan keng foydalanilmoqda. O'yin texnologiyalari, logoritmika, art-terapiya, axborot-kommunikatsion vositalar logopedik yondashuvni yanada samarali qiladi. Ayniqsa, o'yin faoliyati orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda qiziqish uyg'otadi, ularning nutqiy faolligini oshiradi va muloqotga kirishish motivatsiyasini kuchaytiradi. Shu bilan birga, noverbal vositalar – imo-ishora, mimika va harakatlardan foydalanish nutqni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida muhim ahamiyatga ega.

Logopedik yondashuvning yana bir muhim jihati – bu ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlikdir. Bolaning nutqiy rivojlanishi faqat logoped mashg'ulotlari bilan cheklanib qolmaydi, balki kundalik hayot jarayonida ham davom etadi. Shu sababli ota-onalarga metodik tavsiyalar berish, ularni korreksion jarayonga jalb etish logopedik ishlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, logopedik yondashuv profilaktik yo'nalishni ham o'z ichiga oladi. Ya'ni nutq buzilishlarining oldini olish, ularni erta aniqlash va vaqtida korreksiya qilish muhim hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muntazam diagnostika va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar tashkil etilishi bu borada ijobiy natijalar beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot faoliyatini rivojlantirish zamonaviy logopedik-pedagogik yondashuvlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun maxsus ishlab chiqilgan texnologiyalar tizimli va

maqsadga yo'naltirilgan holda qo'llanilishi zarur. Texnologiyalarni tanlashda bolaning yosh xususiyatlari, nutq rivojlanish darajasi, psixologik holati va individual ehtiyojlari hisobga olinadi.

Zamonaviy logopedik amaliyotda muloqotni rivojlantirish texnologiyalari integrativ xarakterga ega bo'lib, ular nutqiy, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishni birgalikda ta'minlaydi. Ushbu texnologiyalar quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

O'yin texnologiyalari

Logoritmika texnologiyasi

Art-terapiya elementlari

Axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT)

Dialogik nutqni rivojlantirish texnologiyasi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot faoliyatini rivojlantirish jarayoni zamonaviy logopedik va pedagogik texnologiyalarni maqsadga muvofiq tanlash hamda ularni tizimli qo'llashni talab etadi. Ushbu texnologiyalar bolalarning nutqiy faolligini oshirish, kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois muloqotni rivojlantirish texnologiyalari integrativ xarakterga ega bo'lib, ular nutqiy, psixologik va ijtimoiy rivojlanish omillarini o'zida mujassam etadi.

Muloqot faoliyatini rivojlantirishda, avvalo, o'yin texnologiyalari alohida o'rin egallaydi. Maktabgacha yosh davrida o'yin yetakchi faoliyat turi bo'lganligi sababli, aynan o'yin jarayonida bolalar erkin muloqotga kirishadi, nutqiy tashabbus ko'rsatadi va ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi. Rolli o'yinlar orqali bola turli kommunikativ vaziyatlarni modellashtiradi, suhbat qurish, savol berish va javob qaytarish kabi ko'nikmalarni egallaydi. Didaktik o'yinlar esa nutqning mazmuniy tomonini boyitishga, ya'ni lug'at zahirasini kengaytirish va grammatik tuzilmani shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, harakatli o'yinlar nutq va motorika o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlab, nutqiy jarayonlarning tabiiy rivojlanishiga yordam beradi.

O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati bo'lib, muloqot ko'nikmalarini tabiiy sharoitda shakllantirish imkonini beradi. Rolli, didaktik va harakatli o'yinlar orqali bolalarda nutqiy tashabbus, dialog qurish, savol-javob qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Jadval 1. O'yin texnologiyalarining muloqotni rivojlantirishdagi roli

O'yin turi	Mazmuni	Rivojlantiruvchi jihatlar
Rolli o'yinlar	“Do‘kon”, “Shifokor”, “Bog‘cha”	Dialogik nutq, ijtimoiy rollarni anglash
Didaktik o'yinlar	So‘z topish, tasniflash	Lug‘at boyligi, tafakkur
Harakatli o'yinlar	Jismoniy faollik bilan bog‘liq	Nutq va harakat uyg'unligi

Logoritmika texnologiyasi ham muloqot faoliyatini rivojlantirishda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiya nutq va harakatning o'zaro bog'liqligiga asoslanadi. Ritmik harakatlar, musiqa, she'r va qo'shiqlar orqali bolalarda nutq tempi,

ritmi va intonatsiyasi rivojlanadi. Logoritmik mashg'ulotlar nafaqat talaffuzni yaxshilaydi, balki bolalarning diqqatini jamlash, eshitish idrokini rivojlantirish va emotsional holatini barqarorlashtirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa o'z navbatida muloqot jarayonining sifatini oshiradi.

Logoritmika nutq va harakatning uyg'unlashuviga asoslangan metod bo'lib, u ayniqsa nutq tempi, ritmi va talaffuzni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Musiqa, ritmik harakatlar va she'rlar orqali bola nutqni tabiiy ravishda o'zlashtiradi.

Jadval 2. Logoritmikaning asosiy elementlari

Elementlar	Tavsifi	Natijasi
Ritmik harakatlar	Qo'l va tana harakatlari	Nutq va motorika uyg'unligi
She'r va qo'shiqlar	Ritmik nutqiy material	Talaffuz va nutq sur'ati rivoji
Nafas mashqlari	To'g'ri nafas olishni o'rgatish	Nutqning ravonligi

Muloqot faoliyatini rivojlantirishda art-terapiya elementlaridan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Tasviriy faoliyat, drammatizatsiya, musiqiy mashg'ulotlar orqali bola o'z his-tuyg'ularini va fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayonda nutq bilvosita rivojlanadi, ya'ni bola tasvirlagan yoki sahnalashtirgan obrazlarini so'z orqali ifodalashga harakat qiladi. Art-terapiya bolalarda muloqotga bo'lgan psixologik to'siqlarni kamaytiradi, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va nutqiy faollikni rag'batlantiradi.

Art-terapiya bolalarning emotsional holatini yaxshilash bilan birga, ularning nutqiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. Rasm chizish, loy bilan ishlash, drammatizatsiya orqali bola o'z fikrini erkin ifodalashga o'rganadi.

Jadval 3. Art-terapiyaning muloqotga ta'siri

Faoliyat turi	Mazmuni	Muloqotga ta'siri
Rasm chizish	Tasviriy ifoda	So'z bilan izohlashni rivojlantiradi
Drammatizatsiya	Rolli sahnalashtirish	Dialog va emotsional nutqni oshiradi
Plastilin ishlari	Mayda motorika	Nutq va tafakkur rivojlanadi

Zamonaviy sharoitda axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish muloqot faoliyatini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Multimedia vositalari, interaktiv o'yinlar va mobil ilovalar bolalarda qiziqish uyg'otadi, ularni faol ishtirok etishga undaydi. Vizual va audial materiallar yordamida nutqiy materiallarni osonroq o'zlashtirish ta'minlanadi. Ayniqsa, individual mashg'ulotlarda AKT vositalaridan foydalanish bolaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish va differensial yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi.

AKT vositalari bolalarda qiziqish uyg'otish, vizual va audial materiallar orqali nutqni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Interaktiv o'yinlar va multimedia dasturlar bolalarning faol ishtirokini ta'minlaydi.

Jadval 4. AKT vositalarining imkoniyatlari

Vosita turi	Qo'llanishi	Afzalliklari
Multimediali dastur	Audio-video materiallar	Ko'rgazmalilik, esda saqlash
Interaktiv o'yinlar	Kompyuter asosida mashqlar	Faollik va motivatsiya
Mobil ilovalar	Mustaqil mashg'ulotlar	Individual yondashuv

Muloqot faoliyatini rivojlantirishda dialogik nutqni shakllantirish texnologiyasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu texnologiya bolalarda muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, unda savol-javob qilish, suhbatni boshlash va davom ettirish, suhbatdoshni tinglash va tushunish kabi ko‘nikmalar shakllantiriladi. Dialogik nutqni rivojlantirish jarayonida turli kommunikativ vaziyatlar yaratiladi, muammoli savollar beriladi va bolalarning mustaqil fikr bildirishiga sharoit yaratiladi. Bu esa ularning nutqiy mustaqilligini va muloqotga bo‘lgan ehtiyojini oshiradi.

Bu texnologiya bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, savol berish, javob qaytarish, suhbatni davom ettirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Suhbat, hikoya tuzish, muammoli vaziyatlar yaratish orqali amalga oshiriladi.

Jadval 5. Dialogik nutqni rivojlantirish bosqichlari

Bosqich	Mazmuni	Natija
Tayyorlov bosqichi	So‘z va iboralarni o‘rganish	Lug‘at boyligi oshadi
Asosiy bosqich	Savol-javob mashqlari	Muloqot faolligi ortadi
Yakuniy bosqich	Mustaqil suhbat	Erkin muloqot shakllanadi

Shuningdek, muloqotni rivojlantirish texnologiyalarini qo‘llashda individual yondashuv muhim ahamiyatga ega. Har bir bolaning nutq rivojlanish darajasi, psixologik xususiyatlari va qiziqishlari inobatga olinishi lozim. Shu asosda differensial mashg‘ulotlar tashkil etilib, har bir bola uchun optimal rivojlanish sharoiti yaratiladi. Tizimlilik va izchillik tamoyillariga amal qilish esa muloqot faoliyatining bosqichma-bosqich rivojlanishini ta‘minlaydi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot faoliyatini rivojlantirish ularning nutqiy, ijtimoiy va shaxsiy kamolotida muhim o‘rin tutadi. Nutq nuqsonlariga ega bolalarda esa kommunikativ kompetensiyani shakllantirish alohida e‘tibor talab etadi, chunki muloqotning yetarli darajada rivojlanmaganligi ularning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Logopedik yondashuv asosida tashkil etilgan ishlar nutqni rivojlantirish bilan bir qatorda muloqotga kirishish, fikrni aniq ifodalash va suhbatni davom ettirish kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. O‘yin texnologiyalari, logoritmika, art-terapiya hamda axborot-kommunikatsion vositalardan foydalanish bolalarda nutqiy faollikni oshiradi, lug‘at boyligini kengaytiradi va dialogik nutqni rivojlantiradi. Muloqot faoliyatini rivojlantirish jarayonida individual yondashuv, tizimlilik va izchillik tamoyillariga amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir bolaning nutq rivojlanish darajasi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan mashg‘ulotlar yuqori samaradorlikni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, logoped, tarbiyachi va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik muloqot faoliyatini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. Mazkur jarayonda qulay kommunikativ muhit yaratish bolalarning nutqiy tashabbusini qo‘llab-quvvatlaydi va ularning ijtimoiy faolligini oshiradi. Logopedik yondashuv asosida qo‘llaniladigan zamonaviy texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot faoliyatini samarali rivojlantirish imkonini

beradi hamda ularning keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli tayyorlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 1982. – 287 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат, 1975. – 304 с.
3. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Педагогика, 1978. – 304 с.
4. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – Москва: Просвещение, 1967. – 368 с.
5. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Общее недоразвитие речи у детей. – Москва: Просвещение, 1999. – 240 с.
6. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2002. – 272 с.
7. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика. – Москва: Владос, 2003. – 160 с.
8. Қодиров А.А. Мактабгача таълимда нутқни ривожлантириш методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 2010. – 120 б.

